

NATALIA LAZAR¹, ROMÂNIA

**Alexandru Baboș, *The Icons of Alexander Ponekhalsky/*
Jertfa di la mine zugrău Alexa cel păcătos,
2024, Editura MEGA Cluj-Napoca,
Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia
ISBN 978-606-020-823-5, ISBN 978-630-6548-28-6**

Consecvent în activitatea sa de cercetare a bisericilor maramureșene din lemn, Alexandru Baboș provoacă din nou cititorul avizat prin publicarea, în acest an, a volumului *The Icons of Alexander Ponekhalsky/ Jertfa di la mine zugrău Alexa cel păcătos*, volum bilingv, existent inclusiv în varianta electronică. Lucrarea lui Alexandru Baboș, apărută la Editura Mega din Cluj-Napoca și la Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, se circumscrie unui amplu proiect de cercetare și valorificare a artei religioase din Maramureș și vine să ne ofere o nouă perspectivă asupra creației zugravului de origine ucraineană Alexandru Ponehalschi.

Cu acribie și un puternic spirit obiectiv, datorat formării sale profesionale (arhitect), utilizând toate metodele științifice, Alexandru Baboș face o analiză minuțioasă a artefactelor documentate pe parcursul anilor, descoperite în lăcașuri de cult, colecții publice și private, activitatea fiind susținută printr-un amplu proces de documentare bibliografică, în arhive și biblioteci din România și străinătate.

Lucrarea este structurată în cinci capitole: *Pe urmele lui Alexa, Zugravul, Sculptorul, Scriptorul, Un artist complet*, urmate de *Bibliografie, Cronologie și Catalogul icoanelor*.

Primul capitol prezintă aspecte relevante din vasta activitate a lui Alexandru Ponehalschi, care a trăit și muncit în Maramureș peste patru decenii, fiind cunoscut sub numele de Alexa Zugravul. Autorul amintește cercetătorii care l-au menționat în studiile lor pe zugravul Alexa, într-un tablou general al zugravilor de pe teritoriul României ori făcând referire la lucrări ale sale, sau i-au dedicat cercetări aprofundate: Ioan Bârlea, Ștefan Meteș, Victor Brătulescu, Atanasie Popa, Ion D. Ștefănescu, Aurel Socolan, Adalbert Tóth, Aurel Bongiu, Marius Porumb, Raluca Betea, Dumitrița Filip, Éliane Poirot, Szilvester Terdik, Tetiana Dugayeva, Volodymyr Krasnov.

Este analizată activitatea zugravului Alexa în Maramureș (Maramureșul istoric) din perspectiva geografiei culturale din regiune, cunoscut fiind faptul că, din 1391 și până spre mijlocul secolului al XVII-lea, Maramureșul a gravitat în jurul centrului religios de la

¹ Lector univ. dr., Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare, Facultatea de Litere, România.

Mănăstirea Peri. Numeroasele obiecte de cult și ansamblurile de pictură parietală denotă faptul că zugravul Alexa a avut o activitate bogată, acoperind comunitățile de la sud de Peri, care aparțin ariei de cultură românească: „Alexa însumează între jumătate și două treimi din icoanele din secolul al XVIII-lea păstrate din toate satele românești din Maramureș. Așadar, Alexa a fost cel mai productiv și de succes zugrav în partea de sud a regiunii în veacul respectiv și probabil din întreaga epocă premodernă.” (Baboș 2024: 25)

În următoarele capitole este examinată activitatea lui Alexa Zugravul prin prisma celor trei perspective profesionale: zugrav, sculptor și scriptor. Capitolul al doilea aduce indicii semnificative privind identitatea și apartenența profesională, atestate în (prin) două surse documentare - o conscripție și inscripția unui clopot -, completate de lucrările sale: semnături pe pereții interiori ai unor biserici, icoane *alfa*. Cu ajutorul conceptului de icoană *alfa* - denumire dată generic icoanelor semnate și datate -, autorul reușește să realizeze o cronologie a lucrărilor sale, majoritatea nedatate, și face o analiză detaliată a evoluției, stilului, iconografiei, concluzionând că, prin toată activitatea sa, Alexa Zugravul este unul dintre ultimii reprezentanți de seamă ai stilului postbizantin în Maramureș.

În capitolul al treilea este surprinsă evoluția și remarcată consecvența stilistică a lui Alexa în postura de sculptor, căci „stăpânirea tâmplăriei și sculpturii, alături de cea a picturii, pare să fie una din trăsăturile școlii ucrainene de iconografie, din care Alexa provenea”. (Baboș 2024: 63)

Capitolul următor ne relevă imaginea unui adevărat cronicar din secolul al XVIII-lea, „scriitor de pisanii, inscripții și texte epigrafice”, întrucât mai mult de jumătate din icoanele lui Alexa cuprind inscripții de danie, texte scrise în limba română. (Baboș 2024: 71)

Ultimul capitol vine să ne dezvăluie particularități multiple ale zugravului Alexa, un pion important în consolidarea culturii românești din zona de sud a Maramureșului istoric al secolului al XVIII-lea. Autorul ne oferă pagini importante despre personalitatea polivalentă a lui Alexa - cu preocupări multiple (desen, pictură, sculptură, tâmplărie), cu pricepere, dedicare și o bună cunoaștere a repertoriul de referință al artei bizantine.

Lucrarea este întregită de un tablou cronologic al bunurilor culturale mobile, picturilor parietale și lucrărilor dispărute cu atribuiri nesigure și de un catalog, ordonat cronologic, cuprinzând 265 de obiecte/ icoane. Tabloul începe cu icoanele datate cert, la care se adaugă cele nedatate (majoritatea) și icoanele care nu se mai regăsesc, fiind menționată instituția sau colecția în care au fost documentate. Textele în slavonă sunt transcrise cu alfabet chirilic, cele în română cu alfabet latin, iar, pentru transcrierea textelor inscripțiilor, s-au folosit următoarele convenții cromatice: *negru* pentru texte verificate după alți autori, *albastru* pentru completări, corecturi și *verde* pentru transcrieri vechi, greu perceptibile.

Cartea este o importantă sursă de informații, din perspectivă interdisciplinară, și atrage atenția și interesul cercetătorilor, specialiștilor, studenților, dar și tuturor celor care iubesc Maramureșul și doresc să-l cunoască!

„Este, deci, meritul deosebit al lui Alexandru Baboș de a oferi un volum cu adevărat de referință, o frumoasă contribuție cantitativă, prin aducerea împreună și ilustrarea tuturor icoanelor aparținând creației lui Alexandru Ponehalschi identificate până acum, și o deosebit de utilă contribuție științifică, prin informațiile adăugate biografiei artistului, în tripla sa ipostază: de pictor, sculptor și scrib care, prin înscrisurile cu care și-a însoțit picturile, a avut un aport decisiv la introducerea limbii române în arta icoanei maramureșene.” (Ana Dumitran)

Sârbi Susani, *Sfînții Trei Ierarhi*, Muzeul Maramureșului

